
Енергетична безпека та виклики зовнішній політиці Китаю на поч. ХХІ ст.

М. Таран

Уже понад три десятки років з-поміж базових передумов економічного розвитку та політичної стабільності як для країн промислово розвинених, так і таких, що розвиваються проблема забезпеченості енергетичними ресурсами посідає одне з пріоритетних місць. Нафта та газ, нарівні з фінансовими джерелами є тією кров'ю економіки, без яких неможливе функціонування практично всіх промислових галузей. Підвищення цін на нафту та газ і, водночас, підвищення попиту на них, перспектива скорочення покладів вуглеводнів перетворюють потребу в стабільному доступу й контролю цін над ними в складну зовнішньополітичну проблему, безпосередньо пов'язану як з дипломатичними, так і навіть військово-політичними аспектами.

Україна належить до категорії енергозалежних держав, чутливих не лише до цін на сировину, але й значною мірою політично пов'язаних із суб'єктом постачання. Кожний український уряд змушений розв'язувати питання стабільності поставок енергетичної сировини, цін на неї, а також диверсифікації нафтогазових потоків. У цьому плані російський фактор неодмінно був одним із вирішальних, надаючи потужних імпульсів формуванню засад зовнішньополітичного курсу країни та впливаючи на позиції того чи іншого українського уряду.

Для Китаю питання доступу до енергетичних джерел, особливо нафти, має критичне значення. Це не лише забезпечення економіки необхідною сировиною, але й у більшому масштабі можливість і надалі проводити реформи, від ефективності яких залежить політична стабільність та довіра до правлячих кіл. При цьому така необхідність загострюється тією обставиною, що розміри китайської економіки підштовхують керівництво країни до гри на світовому енергетичному полі, кидаючи виклик досвідченим та авторитетним гравцям і змушуючи тим чи іншим чином конкурувати зі світовими політичними потугами.

У запропонованій статті йтиметься про стимули, динаміку та напрямки боротьби Китаю за контроль над енергетичними ресурсами. Ми, звичайно, не зможемо вичерпно розглянути всі аспекти такої діяльності, проте, найголовнішим нашим завданням буде змалювати особливий "китайський" шлях до глобалізації інтересів у сфері енергетичної безпеки, що, відповідно, штовхатиме країну до активнішої поведінки на світовій арені.

Доступ та контроль над сировинними ресурсами складався тривалий час і значною мірою пов'язаний із колоніальною або імперською політикою великих держав, економіки яких вимагали дешевої сировини. Перш за все в голові вириває та хрестоматійна ще зі студентських часів дещо примітивна, але зрозуміла й зручна теза щодо економічних джерел європейського колоніалізму та імперіалізму. А саме, - потреби в нових ринках збуту продукції та джерелах сировини були потужним стимулом для здійснення територіальної і як наслідок економічної, культурної та ін. експансії. Навряд чи можна говорити це про Китай у такому контексті в ХХІ столітті. Китай не брав участі в колоніальному розподілі світу. Навпаки, був його жертвою. Хоча слова американського дослідника П. Наварро про те, що "нафта та війна неодноразово йшли поруч в історії" неодноразово підтверджувалися майже неймовірним видається, що Пекін може вдатися до

“атаки на нафту” за “іракським” сценарієм на кшталт Сполучених Штатів. Більш очевидною та реальною є перспектива зростаючої конкуренції та прихованої конфліктності між Китаєм та великими економічними державами, які також все критичніше потребують “пального” для економіки.

Перш за все треба пояснити, що класичне поняття енергетичної безпеки країни в основному пов’язане із забезпеченням її потреб вуглеводневими ресурсами (нафтою та газом). Але у випадку з Китаєм існують певні особливості, які значною мірою впливають на поведінку країни в цій сфері.

Китай – держава, що розвивається, з величезним населенням та відносно недостатніми енергоресурсами. Основним паливом для промисловості, а також і в домашньому вжитку в країні продовжує залишатися вугілля за видобуванням якого він є світовим лідером. Частка вугілля в структурі енергоспоживання в КНР дорівнює майже 70%, залишаючись стабільною за прогнозами ще мінімум на 10 років.

Китай володіє істотними розвіданими запасами природного газу. На даний момент потреби в цій сировині задовольняються за рахунок власних ресурсів але, за прогнозами китайських фахівців у майбутньому доведеться імпортувати до 50-60 млн. кубометрів “блакитного палива”. Для цього в країні будуються термінали зі зберігання скрапленого природного газу (СПГ) для постачання з Австралії, Індонезії тощо. Наприкінці 2004 китайська компанія СІНОПЕК уклала домовленість про закупівлю СПГ з Ірану. Проте, не зважаючи на збільшення попиту на це паливо його частка в структурі енергоспоживання в передбачуваному майбутньому не перевищить 7%.

Що стосується нафти, то ще на початку 1980-х років КНР була забезпечена цією сировиною. Починаючи з 1950-х років галузь нафтопереробки розвивалася динамічно, перетворивши країну на одного зі світових лідерів у цій галузі. В 1960-і роки Китай повністю задовольняв свої потреби в бензині, хоча й рівень споживання його був дуже низьким. До 1973 року країна навіть була здатна експортувати як сиру нафту, так і очищені нафтопродукти.

Ситуація суттєво змінилася з безпрецедентним економічним зростанням в КНР, яке збільшило в рази попит на нафту. Приблизно з 1993 року Китай поступово перетворювався у значного імпортера нафти а вже через десять років став другим після США найбільшим покупцем нафти у світі. В 2003 Китай споживав уже 5,46 млн. барелів нафти в день, обігнавши Японію. І хоча частка нафти в структурі енергоспоживання в КНР в 2000 р. дорівнювала 25% враховуючи ту обставину, що це “чорне золото” є основною сировиною не лише для функціонування, природно, транспортної галузі, але й промисловості взагалі значення для китайської економіки цієї сировини стало життєво важливим. Не зважаючи на те, що обсяги доведених запасів нафти майже дорівнюють американським і складають близько половини запасів Мексики Китай уже не здатний забезпечувати свою економіку цим продуктом, не виходячи на зовнішні ринки. На 2005 р. частка імпорту в обсязі споживання дорівнювала майже 40%.

Як зазначають автори колективної монографії, виданої в Москві в 2007 році “Китай в XXI веке: глобализация интересов безопасности”, - “стратегія енергобезпеки має на увазі активне просування китайських інтересів на зовнішніх енергетичних ринках за допомогою як економічних, так і політичних інструментів, створення власної системи забезпечення імпорту енергоресурсів, що базується на принципах багатofакторного міждержавного співробітництва, диверсифікацію джерел та видів енергоресурсів а також способів їх транспортування”. Китайський

уряд визнає, що “енергетична безпека – проблема глобального характеру” і що “переважна більшість держав не може гарантувати енергетичну безпеку без міжнародного співробітництва”.

До середини 1990-х років майже 70% китайського імпорту нафти припадало на Оман, Індонезію та Ємен. Насьогодні провідними постачальниками нафти до КНР стали Саудівська Аравія (17,4% всього імпорту нафти), Ангола (13,8%), Іран (11,2%), Оман (8,5%), Ємен (5,5%) та Судан (5,2%). Половина обсягів нафти купується на Близькому Сході, інша частина – в Африці, Південно-Східній Азії, Росії, Казахстані та Південній Америці. Як бачимо, досить швидкими темпами здійснюється диверсифікація джерел постачання. І при цьому географія нафтового співробітництва має й політичний підтекст.

Політика створення ресурсної бази за кордоном спрямована на країни т.зв. “третього світу”, з числа яких значна кількість має неоднозначний міжнародний імідж та перебуває в стані тих чи інших міжнародних санкцій. Відносини з цією категорією країн для офіційного Пекіна залишилися в сфері пріоритетних, проте змінили свій контекст. Коли в епоху Мао КНР прагнула реалізувати себе в якості лідера “третьої сили” в міжнародних відносинах, своєрідного “антиімперіалістичного блоку”, то в наш час таке політичне партнерство забезпечує доступ до енергоресурсів цих країн. При цьому Пекін активно використовує ситуацію конфронтації із західними державами, насамперед, що стосується Ірану, Судану та Венесуели.

Після підписання договору про постачання нафти та газу з Ірану міністр закордонних справ КНР Лі Чжаосін заявив, що Китай відмовиться схвалити передачу питання про ядерні програми Ірану до Ради Безпеки ООН. Таким чином окрім Росії Тегеран заручився підтримкою ще одного авторитетного партнера.

Ще в 1997 році одна з трьох провідних китайських компаній купила два великі нафтові поклади у Венесуелі а в 2005 р., вже за президентства антиамериканські налаштованого Уго Чавеса підписала угоду про розробку покладів на сході Венесуели.

В обмін на політичну й військову підтримку (постачання зброї) Китай одержав можливість інвестувати в нафтову промисловість Судану кілька мільярдів доларів та забезпечити за рахунок суданського видобутку близько 5% свого нафтоспоживання. Натомість, для суданських властей в умовах ізоляції та тиску з боку Заходу стосовно ситуації в Дарфурі таке співробітництво було ледь не рятівним, оскільки дозволяло функціонувати нафтовидобувній промисловості, яка забезпечує левову частку бюджету країни.

Ангола, яку критикують за непрозорість розрахунків за нафту перетворилася на одного з провідних постачальників нафти до КНР. Китайський уряд забезпечив постачання нафти інвестиціями та наданням державної допомоги, швидко витіснивши США з місця основного імпортера ангольської нафти.

Загалом Пекіну вдалося потіснити позиції США в Африці, зробивши африканські поставки третиною свого нафтового імпорту. Китайські позики та пропозиції у сфері будівництва для африканських країн переважно пов’язані з можливістю постачання сировини та домаганнями передачі у власність тих чи інших покладів.

Чимало політиків та науковців звинувачують КНР в тому, що та укладає контракти з багатими на нафту диктаторськими режимами, не виставляючи питання порушення прав людини чи корупції як передумову співробітництва. Китайські дипломати пояснюють це небажанням втручатися у внутрішні справи інших країн, непрямым чином натякаючи на розходження в розумінні цих цінностей із західним світом. Співпраця ж із антизахідними режимами аж-

---

ніяк, на нашу думку, не може розглядатися з точки зору ідеологічного підтексту. Китай лише використовує ті ніші, які йому надає міжнародний політичний клімат. І цікавить Пекін в Африці, зокрема, насамперед нафта, а не можливість проявити себе в якості опонента Вашингтона.

Більше того, в обох столицях добре розуміють, що як два найбільші у світі споживача енергії США та Китай насамперед мають спільні інтереси в розробці та вдосконаленні енергозберігаючих технологій, в пом'якшенні проблеми нестачі енергоресурсів. Нафтовий ринок має глобальну природу. В умовах глобалізації світового господарства "енергетичний егоїзм" навряд чи буде можливим, оскільки будь-яка криза торкнеться всього енергетичного ланцюжка, що змушуватиме обмежувати агресивність енергетичної політики та вишукувати можливості для компромісу.